

Undervisning med elever med IF – delaktighet och lärande

Forum för anpassade skolformer 2026

Daniel Östlund, Högskolan Kristianstad
Karolina Fredriksson Erson, Skolforskningsinstitutet

Översiktens författare:
Karolina Fredriksson Erson, Helena Roos, Daniel Östlund,
Alf Sjöblom och Lisa Jonsson

SKOL
FORSKNINGS
INSTITUTET

Undervisning med elever
med IF

– delaktighet och lärande

SYSTEMATISK FORSKNINGSSAMMANSTÄLLNING

Studiens syfte

Visa på möjligheter för lärare att stödja elever med intellektuell funktionsnedsättning (IF) på sätt som stärker deras delaktighet och lärande i interaktion och kommunikation i undervisningen

Illustration: Ása Jóhannsdóttir

Motiv för studien:

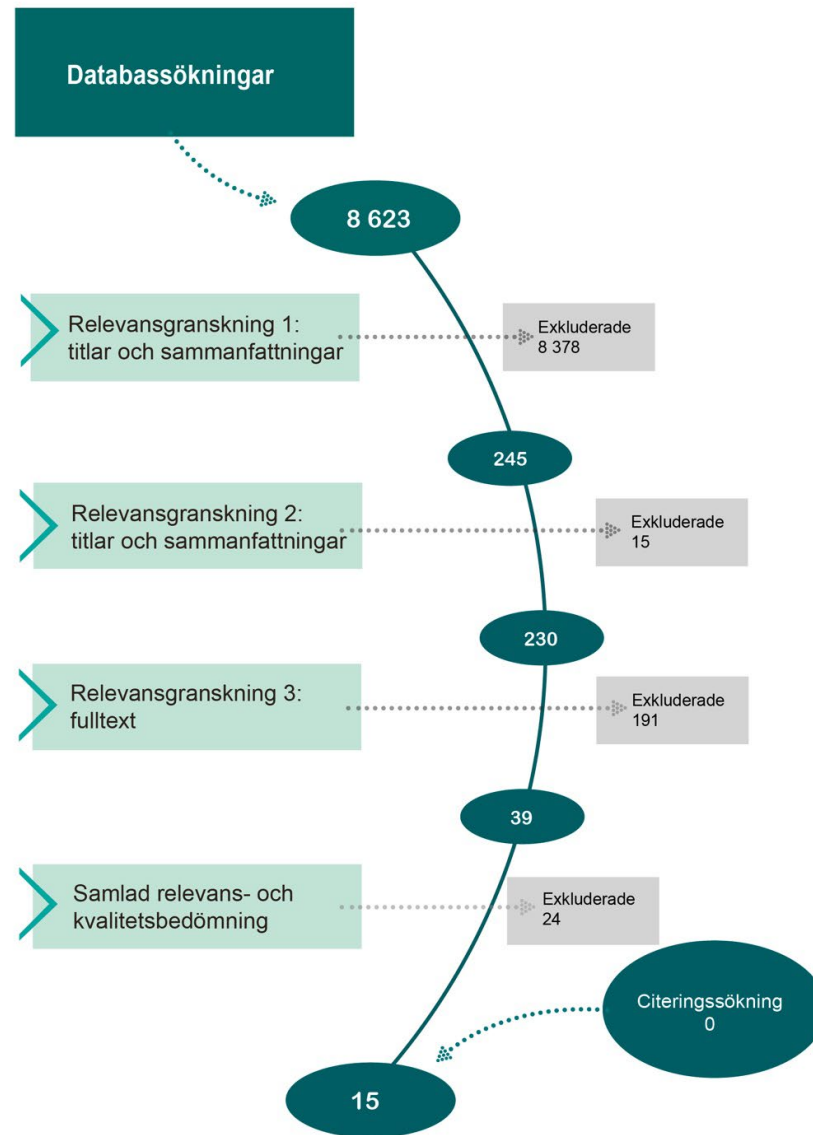
- **Komplex utbildningsuppdrag:** Undervisningen för elever med IF handlar både om kunskapsutveckling och om att främja självständighet och social kompetens – förmågor som är avgörande för ett meningsfullt liv
- **Delaktighet som bärande princip:** Historiskt sett har det funnits barriärer för personer med IF för att etablera sig i samhället. Skolan har därför ett särskilt ansvar att stärka elevers lärande, delaktighet och framtida aktiva medborgarskap.

Motiv för studien:

- **Kunskapsluckor i forskningen:** Tidigare översikter har främst behandlat experimentella studier inom exempelvis matematik och läsning. Dessa fångar inte samspelet i den pågående interaktionen. Frågor om interaktion och kommunikation, centrala för elevers delaktighet och lärande, har studerats mindre systematiskt. Behov av forskningsbaserad kunskap som kan stärka lärarens professionella arbete med att förena ämnesundervisning med utveckling av delaktighet
- **Praktisk relevans:** Resultaten är direkt användbara för lärare eftersom de rör interaktion i den ordinarie undervisningen och kan bidra till professionell reflektion och utveckling.

Studiens teoretiska bas:

- **Situerat lärande** (Lave & Wenger, 1991): Lärande förstås som något som sker genom deltagande i sociala praktiker. Elevers delaktighet i undervisningen ses både som villkor för och uttryck för lärande.
- **Delaktighet enligt WHO:s definition** (2007, Socialstyrelsen, 2010): Delaktighet förstås som individens engagemang i livssituationer och kopplas här till undervisning.
- **Jansons delaktighetsmodell** (2005, vidareutvecklad av SPSM): Delaktighet ses som en hierarkisk process, där yttre villkor (t.ex. fysisk närvaro, faktisk tillgång till undervisning, gemenskap) utgör grunden för inre dimensioner (känsla av tillhörighet, engagemang, självbestämmande)

Fakta om de 15 studierna

Klassrumsstudier – samtal mellan elever och lärare

Länder

Sverige (7), USA (6), Nya Zeeland, Irland

Deltagande elevers grad av IF

Lindrig, Måttlig, Svår, Mycket svår

Lärandeinhåll

Matematik, Läsning, Slöjd, Kommunikation

Syntetisera resultaten

Frågeställning: Hur ser elevernas deltagande och lärande ut i de studerade undervisningssituationerna och vilka möjligheter och hinder framträder?

Vetenskapliga artiklar
Foto: egen tagning

Resultat på post-it-lappar
Foto: egen tagning

Forskningen ger kunskap om...

... mönster i elevers och lärares samtal

vilka kan hjälpa lärare att förstå och styra interaktionen på sätt som stärker elevers förutsättningar för deltagande och lärande.

... skapa samklang

betydelsen av lärares lyhördhet för att mötas i gemensam förståelse

... undervisningsstrategier

som kan stärka elevers deltagande och lärande, som hur man kan ställa frågor och bygga på elevernas bidrag.

Illustration: Ása Jóhannsdóttir

Kommunikationsmönster

EA: Vem är det som kommer där?

EA: En stor?

Bob: Cykel.

EA: Nähä så minsann, titta på bilden, vad är det?

EA: En stor?

Bob: Cykel (sägs snabbare).

EA: Vad är det som är där?

Bob: Buss.

EA: Buss ja, det var väl ingen cykel, det är en buss som kommer körandes.

Kommunikationsmönster

EA: Nu var det slut.

EA: Ska vi läsa en ny bok?

Bob: Thorleifs (sägs tystare, tar ögonkontakt med EA).

EA: Thorleif var hittar du dom? Spelar dom Thorleifs på radion? I traktorn (EA pekar på bokens framsida där det finns en bild på en traktor)

Bob: Eehh (sägs med skratt i rösten, riktar blicken mot EA)

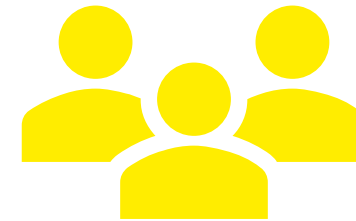
Kommunikationsmönster

Kommunikationsmönster

Vertikal kommunikation -
asymmetriskt

Horisontell kommunikation
jämbördigt

Elevers delaktighet

Aktivt deltagande
Passivt deltagande

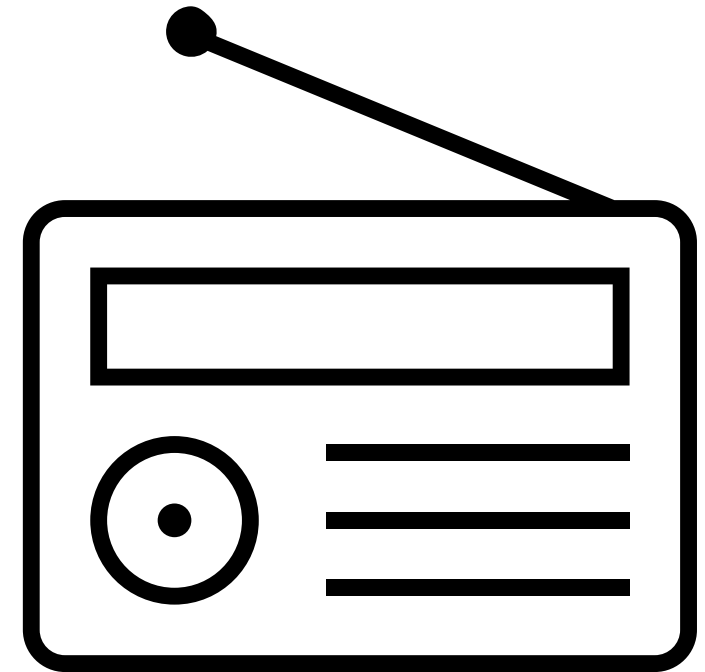
Kommunikationsmönster i olika samtal

Deltagare	Informella samtal	Formella samtal
Elever	<p>Delaktighet och ömsesidigt utbyte. Egna kommunikationsidéer kan fullföljas. Kamratsamtal. Fantasi och kreativitet. Kommunikationsglädje.</p>	<p>Icke-språkliga uttryck uppmärksammas sällan. "Tränga" sig in i samtalet. Samtalsteman kan skilja sig från den vuxnas. Besvara vuxnas frågor. Anpassning till den vuxnas perspektiv.</p>
Vuxen	<p>Anpassning till barnets perspektiv. Stödjer och vidareutvecklar barnets initiativ och teman. Styr samtalet och blir uppgiftsinriktad om barnets språkliga aktivitet är liten.</p>	<p>Väljer samtalsämne, är uppgiftsinriktad och styr samtalet. Ställer frågor, ger uppmaningar och instruktioner, förväntar sig bestämda svar. Korrigerar och berömmar. Monologer.</p>

Att förstå och bli förstådd

Mötes i gemensam förståelse
= komma i samklang

”ställa in rätt frekvens”

Stötta elevernas delaktighet och lärande

- Undervisningsstrategier
 - Ställa öppna frågor.
 - Kommentera, bekräfta och utveckla.
 - Modellera – visa hur man kan göra.
 - Förenkla och stötta visuellt.
 - Vardagsanknyta.
 - Tydliggöra syfte och mål.
 - Ge tid och utrymme.
 - Låta eleverna ta ledning.

Illustrationer: Ása Jóhannsdóttir

Stötta eleverna – öppna frågor

- Lärare: Varför var allt garn i en enda röra när Evas mamma skulle fortsätta sticka? Då får ni **tänka lite på det** för nu står inte svaret i texten.
- Aziz: För att det var katten MISSAN som gjorde det.
- Lärare: Vad hade hon gjort för något? Vad **tror** du att hon gjorde?
- Aziz: Stoppade ner allt garnet i en enda röra.
- Lärare: Men vad gjorde Missan med garnet? [...]
- Aziz: Hon blev jättearg.
- Lärare: Blev katten arg? (förvånad) Ja. Vad gjorde katten när den blev arg?
- Svante: Ja, jag tror det jag tror det. Han, jag tror, Missan tyckte de var varmt och skönt.

Stötta eleverna – låta eleverna leda

- Isa: Varför är hon rädd för att vargen ska komma efter henne igen?
- Lärare: (paus) Vem vill du fråga? (Isa svarar Jenny)
- Jenny: För att ehh för att hon skulle inte vilja dö. (lärare Louise svarar jaha)
- Isa: Ehh, är du rädd för vargen kanske?
- Läraren: Mm, Jenny nu får du skicka en fråga vidare
- Jenny: Varför var hon rädd fast hon visste att den var död? [...]
- Robert: Han kanske han kanske hon visste inte säkert om han var död. Han kanske lurades.
- Jenny: Men det står att hon visste att han var död. Det står här i texten.

Didaktisk handlingskompetens

- **Kunskap om undervisningsstrategier**
(t.ex. tydlig struktur, modellering, visuella stöd etc.)
- **Fingertoppskänsla** – ”agera klokt i stunden” att läsa av eleverna och situationen, och anpassa undervisningen därefter

Det handlar om att **balansera struktur och flexibilitet**

Övergripande slutsats

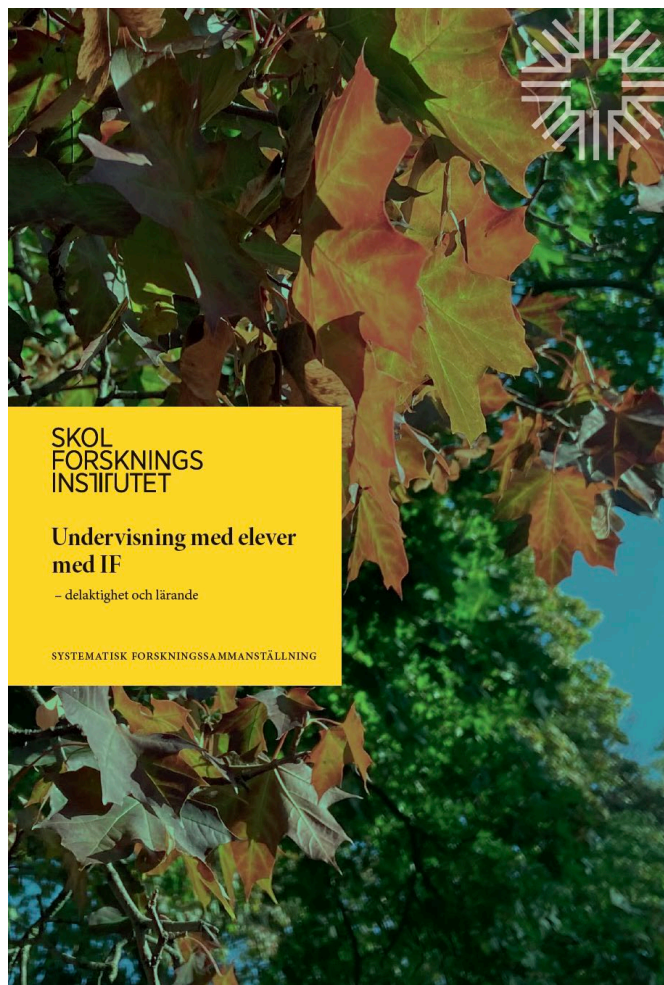
Vår analys visar att det är interaktionens karaktär, med särskild betoning på lärarens kommunikativa kompetens och didaktiska handlingsförmåga, som är en grundläggande förutsättning för elevers delaktighet och lärande.

Resultatet aktualiserar en professionell utmaning: att undervisning med elever med IF vilar på en medveten och reflekterad praktik, där kommunikation inte enbart betraktas som ett redskap för undervisning, utan som den grundläggande strukturen på vilken både elevers delaktighet och kunskapsutveckling vilar.

Reflektionsfrågor efter varje resultatavsnitt

- Avsnitt 1. Kommunikationsmönsters betydelse för elevers delaktighet och lärande
- Avsnitt 2. Förståelse i och om samtalet
- Avsnitt 3. Stötta elevers delaktighet

Skapa en bro mellan forskningen och de egna erfarenheter, medvetandegöra och reflektera.

Ladda ner rapporten i PDF eller beställ den i tryckt format (kostnadsfritt)

(www.skolfi.se)